

УДК 658.013

Банєва І.О.

*доктор економічних наук, професор,
Миколаївський національний аграрний університет***АДАПТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ****ADAPTIVE ENTERPRISE MANAGEMENT****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто елементи адаптації та надана їх характеристика, елементи адаптивного управління, запропоновано адаптивний підхід до управління аграрним підприємством.

Ключові слова: адаптивне управління, адаптивний підхід, елементи управління.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены элементы адаптации и предоставления их характеристика, элементы адаптивного управления, предложен адаптивный подход к управлению аграрным предприятием.

Ключевые слова: адаптивное управление, адаптивный подход, элементы управления.

ANNOTATION

The article discusses the elements of adaptation and provide their characteristic elements of adaptive management proposed an adaptive management approach to agricultural enterprise.

Keywords: adaptive control, adaptive approach controls.

Постановка проблеми. У ході розвитку ринкових відносин в Україні об'єктивно позначилася потреба у формуванні нових структур і механізмів управління підприємствами. Більшість вітчизняних підприємств, що мали налагоджену систему виробничо-господарської діяльності виявилися нездатні адекватно й усвідомлено реагувати на постійно змінні умови зовнішнього середовища в силу нерозвиненості ринкових інструментів гнучкого, адаптивного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку адаптації механізму функціонування підприємств висвітлені такими дослідниками як Алексєєв С.Ю., Буднік М.М., Кравченко С.А., Степанова Ю.Л., Туріца Н.А. Практичні рекомендації щодо пристосування підприємства до зовнішнього оточення надані у роботах М. Кизима, Ж. Крисько, В. Пономаренка та ін. Але, незважаючи на велику кількість робіт, присвячених дослідженням у галузі адаптивного управління, ще багато питань потребують подальшого розгляду. Отже, метою статті є уточнення змісту адаптивного управління та його принципів, а також окреслення значення інформаційної та організаційної систем в процесах забезпечення ефективності адаптивного управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюція підприємств пов'язана зі змінами зовнішнього середовища, вона не є привнесеною в економіку ззовні. Самі зміни зовнішнього середовища ініціюються внутрішніми причинами динаміки економіки. Це означає, що економіка як система містить внутрішнє джерело

розвитку. Зовнішнє середовище підприємств багато в чому є внутрішньою складовою економіки.

Спрямованість і інтенсивність зміни елементів, що не входять в економічну сферу є функцією запитів практичної господарської діяльності. Зміни відбуваються, коли з'являються необхідні економічні умови для їх застосування. Тому адаптація підприємств є закономірним процесом еволюції економіки. Проблема адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища набула нових рис, коли досягнутий підприємством стаціонарний стан стає тимчасовим явищем, через істотне збільшення рівня мінливості і впливи невизначеності.

Функціонування підприємств передбачає існування в рівноважному стані, коли кожен елемент здобуває стійкість, що сприяє стабілізації структури, тим самим самовідтворюється досягнутий рівноважний стан і створюються передумови його оптимізації за рахунок упорядкування внутрішніх процесів і зв'язків. Здійснюючи таку оптимізацію, підприємство самоорганізується.

У даний час стратегії поведінки підприємств в умовах самоорганізації рівноважного стану і переходу до нового рівноважного стану значно зближуються. Адаптаційна діяльність стає неможливою без організаційних і технологічних інновацій, а перехід до нової рівноваги вимагає пристосування до зовнішнього середовища, що змінюється.

Тому, незважаючи на розходження цих фаз, у сучасних умовах вони виконують функцію, забезпечуючи розвиток підприємства й адаптацію до зовнішнього середовища, що змінюється. У фазі переходу від одного рівноважного стану до іншого відбуваються змістовні зміни організаційної і технологічної структури підприємства. Такий перехід необхідний, якщо колишня структура вичерпує потенціал самовдосконалення, і виникають труднощі з адаптацією підприємства до зовнішнього середовища. Зміни зовнішнього середовища, що поглиблюються, неадекватно сприймаються підприємством. Це спонукає прогресуюче зниження віддачі залучених ним ресурсів. Дана ситуація ставить перед підприємством альтернативу змінити усталену структуру, або залишити економічну сферу.

Проведений аналіз дозволив виділити головні риси адаптації з позицій системного, ситу-

аційного і процесного підходів і представити основні елементи адаптації (рис. 1).

Адаптація підприємств передбачає якісну зміну застосовуваної технології, способу організації виробництва і форм взаємодії із зовнішнім середовищем, тобто вимагає науково-обґрунтованих технічних і організаційно зважених підходів до вирішення економічних задач і використання управлінсько-технологічних, інвестиційних і пошукових операцій.

Адаптація внутрішньої організаційної структури до умов функціонування підприємства з урахуванням особливостей його профілю, технологічного типу, конкурентного середовища, створення внутрішніх (і, по можливості, зовнішніх) умов для забезпечення стабільного функціонування підприємства в гармонічній еволюційній взаємодії з соціально-економічним, технологічним і природним середовищем є метою реформування підприємства.

Адаптацію варто розглядати як сукупність цілеспрямованих і послідовних дій (з боку держави і підприємства) для збереження і досягнення оптимального стану потенціалу підприємства при непередбачених змінах властивостей зовнішнього середовища шляхом зміни алгоритмів його функціонування, трансформації діяльності, підвищення гнучкості і пристосованості. Таке визначення досить повно і всебічно розкриває сутність адаптації.

Сформована в економіці України ситуація переконує в необхідності посилення адаптаційної діяльності підприємств. На зміну адаптивного механізму, орієнтованого на фінансову систему прийшов механізм розвитку реального сектору економіки і забезпечення стійкого економічного росту, за допомогою якого необхідно реалізувати переваги ринкової системи господарювання. Такий механізм припускає розробку науково-обґрунтованих технічних і організаційно зважених підходів до вирішення економічних задач, що відповідають вимогам ринкової економіки і максимально відбивають інтереси підприємств – самостійних господарюючих суб'єктів.

Адаптивний механізм є складовою частиною системи управління підприємством його ресурсами, що забезпечує цілеспрямований вплив на фактори, від стану яких залежить результативність діяльності підприємства.

Під адаптивним механізмом варто розуміти цілісну систему взаємозалежних між собою технічних, технологічних, економічних важелів, організаційно-розпорядницьких і соціально-психологічних методів у поєднанні

із системою мотивації і відповідальності, що координують діяльність підприємства в нестабільному середовищі.

Якщо відомий факт настання якої-небудь події і ступінь її впливу на кінцеві результати виробництва визначена однозначно, то підприємство формує механізми адекватного реагування на очевидні і прогнозовані зміни умов

господарювання, а виділені для цього ресурси складають базис адаптивного потенціалу, що визначає здатність системи адаптуватися до змінних умов функціонування.

У сучасних умовах відбувається перехід до нової наукової моделі управління – адаптивної, в основі якої лежать інтеграційні процеси на підприємствах, їх об'єднання за допомогою глобальних інформаційних систем у стратегічні альянси.

Глобалізація бізнесу, формування стратегічних альянсів, інформаційні мережі дозволяють створювати на основі адаптивної моделі адаптивне підприємство, адаптаційні можливості якого змінюються в залежності від співвідношення цільової спрямованості діяльності, вираженої в стратегії підприємства, і напрямків зміни зовнішнього середовища. Об'єднання ресурсів підприємства створює синергетичний, надсумативний ефект, що лежить в основі побудови підприємства як складної ієрархічно побудованої мережі контрактів.

Вивчення теоретичних основ поведінки підприємства, пов'язаної зі стійкістю, адаптацією і ростом показує, що процес розвитку підприємства можна розглядати як послідовність, змінюваних під впливом змін середовища, рівноважних станів, у рамках яких забезпечується надійна адаптація підприємства до визначеного типу і інтенсивності збурювань.

Сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, управлінських прийомів, структурних обмежень, що забезпечують підтримку балансу матеріальних, енергетичних, трудових і фінансових потоків підприємства із середовищем для кожної області рівноважного стану, визначає характерну модель росту, що адекватно відбиває поточні і майбутні умови цільових ринків аграрного підприємства, а також його організаційно-технологічні можливості. Такі моделі можна розглядати як інструмент адаптації, заснований на найбільш значимих факторах, що забезпечують успіх підприємства у відповідних економічних умовах ринку.

Адаптивне управління, як науковий напрямок, обумовлене необхідністю визначення нових підходів до оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств, їх готовності сприймати й адекватно реагувати на зміни зовнішнього середовища, адаптуватися до постійно змінних умов на ринку.

Ціль адаптивного управління складається у виробленні теоретичних і практичних механізмів по зміцненню фінансово-економічного стану підприємств і їх конкурентоспроможності з урахуванням узгодження інтересів національних, регіональних, індивідуальних у їх діалектичному зв'язку на основі визначення загальних і локальних принципів виробничо-господарської діяльності господарюючих суб'єктів (рис. 2).

Виходячи з мети і завдань адаптивного управління, можна сказати, що в його рамках стає можливим дослідження діяльності підпри-

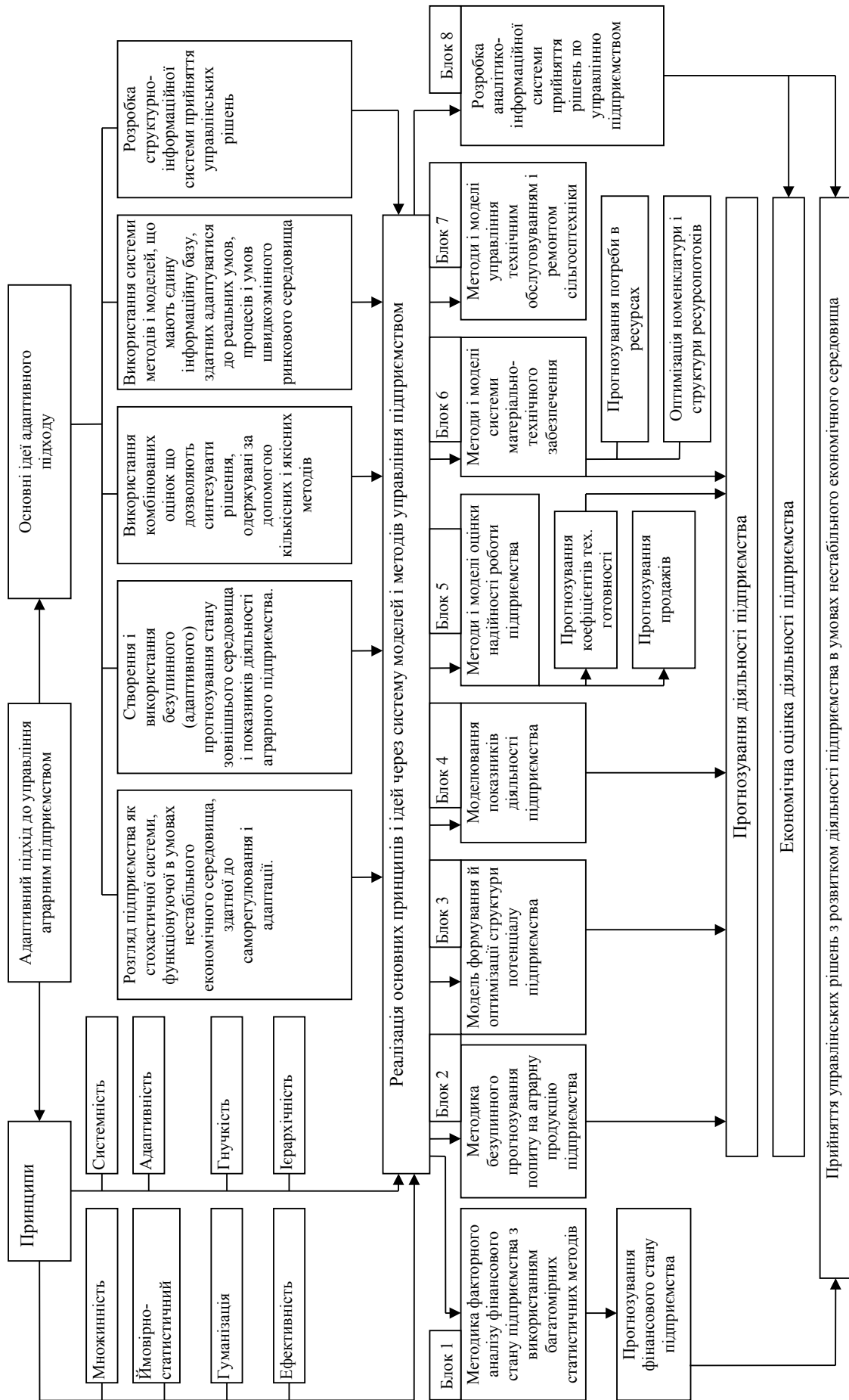


Рис. 3. Адаптивний підхід до управління аграрним підприємством

емства з погляду максимального для економічної системи ефекту від використання його ресурсів. Адаптивне управління дозволяє розробити механізми формування адаптивного середовища, яких не вистачає для стимулювання економічного росту, оскільки це цілісна система поглядів на забезпечення розвитку підприємства шляхом випереджальної реакції на зовнішні і внутрішні зміни, орієнтована на досягнення власної адаптації підприємства для своєчасної реакції і запобігання впливу середовища на його конкурентоспроможність.

При розробці методології адаптивного управління ресурсами варто врахувати динамічність зовнішнього і внутрішнього середовища; складність і розмаїття аграрних виробничих процесів; наявність і взаємозв'язок формалізованих і неформалізованих цілей і критеріїв; неповноту, неточність вихідної інформації; слабку структурованість стратегічних задач підприємства. Вибір механізмів управління підприємством визначається тим, що, будучи складною системою, підприємство є також системою стохастичною.

У цьому зв'язку формування ефективної системи управління підприємством вимагає розробки нової концепції розвитку методології управління підприємством, необхідної для стабільної роботи в нечіткому середовищі під впливом зовнішніх факторів. Як таку концепцію нами пропонується управління на основі адаптивного підходу, що враховує непередбачуваність реакцій підприємства і розглядає кожну дію в процесі структурного управління як експеримент, в результаті якого відбувається навчання.

Реалізація основних принципів і положень адаптивного підходу до управління підприємством, на наш погляд, повинна здійснюватися через систему моделей і методів прийняття управлінських рішень, що мають єдину інформаційну базу, пов'язаних один з одним визначеними інформаційними зв'язками, що дозволяють забезпечити стійке функціонування підприємства і його адаптацію (рис. 3).

Виходячи з концепції адаптації підприємства, уявляється можливим виділити вимоги, що висувуються до «вигляду» підприємства, що має підстави розраховувати на тривале стійке функціонування в ринковій економіці з обліком сформованих в Україні особливостей економічного середовища в аграрному секторі. Головна ідея при підході до формування адаптивної моделі підприємства полягає у визнанні трьох основних положень:

- аграрне підприємство являє собою відкриту складну систему, що має стохастичний характер;

- визнається взаємозв'язок і взаємозалежність елементів, підсистем і всієї системи в цілому від зовнішнього середовища, що вважається як нестабільне економічне середовище;

- метою управління такою системою є забезпечення її стійкості, надійності і здатності до адаптації до нового середовища.

Адаптивна модель, на нашу думку, повинна будуватися на основі доцільного поєднання системного, процесного, проектного, сервісного, ресурсо-орієнтованого підходів і гарантувати аграрному підприємству досягнення поставлених цілей в умовах нечіткого середовища.